

## สารบัญ

|                                                                      | หน้า |
|----------------------------------------------------------------------|------|
| กิตติกรรมประกาศ                                                      | ค    |
| บทคัดย่อภาษาไทย                                                      | ง    |
| บทคัดย่อภาษาอังกฤษ                                                   | ฉ    |
| สารบัญแผนผัง                                                         | ช    |
| สารบัญภาพ                                                            | ฌ    |
| บทที่ ๑ บทนำ                                                         | ๑    |
| บทที่ ๒ กรอบแนวคิดทางปรัชญา                                          | ๙    |
| บทที่ ๓ จิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น                         | ๒๑   |
| บทที่ ๔ แนวคิดทางอภิปรัชญาในภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น  | ๖๐   |
| บทที่ ๕ แนวคิดทางจริยศาสตร์ในภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น | ๗๕   |
| บทที่ ๖ บทสรุปและข้อเสนอแนะ                                          | ๘๓   |
| ภาพประกอบ                                                            | ๘๕   |
| บรรณานุกรม                                                           | ๑๗๒  |
| ที่มาของแผนผัง                                                       | ๑๗๖  |
| ที่มาของภาพ                                                          | ๑๗๗  |
| ประวัติผู้เขียน                                                      | ๑๗๘  |

## สารบัญแผนผัง

| แผนผังที่                                                                | หน้า |
|--------------------------------------------------------------------------|------|
| ๑. แสดงตำแหน่งภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์                   | ๒๙   |
| ๒. แสดงตำแหน่งภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดราชสิทธิาราม                | ๓๔   |
| ๓. แสดงตำแหน่งภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดดุสิตาราม                   | ๓๖   |
| ๔. แสดงตำแหน่งภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดทองธรรมชาติ                 | ๓๙   |
| ๕. แสดงตำแหน่งภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม                  | ๔๔   |
| ๖. แสดงตำแหน่งภาพจิตรกรรมพระอดีตพุทธเจ้าในพระวิหารวัดสุทัศน์             | ๔๙   |
| ๗. แสดงตำแหน่งภาพไตรภูมิบนเสาทั้งแปดต้นมี ๓๒ ด้านและบนคานทับหัวเสา       | ๕๑   |
| ๘. แสดงตำแหน่งภาพจิตรกรรมพระปัจเจกพุทธเจ้าในพระอุโบสถวัดสุทัศน์          | ๕๓   |
| ๙. แสดงตำแหน่งภาพจิตรกรรมเรื่องพระอนุพุทธประวัติในพระอุโบสถวัดพระเชตุพน  | ๕๗   |
| ๑๐. แสดงตำแหน่งภาพจิตรกรรมเรื่องประวัติพระเถรี อุบาสกและอุบาสิกาเอตทัคคะ | ๕๘   |

## สารบัญภาพ

| ภาพที่                                                                                                                | หน้า |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|
| ๑. พระที่นั่งพุทไธสวรรย์                                                                                              | ๘๖   |
| ๒. บรรยายภาพภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์                                                                                | ๘๖   |
| ๓. ภาพเทพชุมนุมในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์                                                                                | ๘๗   |
| ๔. ภาพพระราชพิธีอภิเษกสมรสพระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางสิริมหามายา                                                         | ๘๗   |
| ๕. เทพทูลเชิญพระโพธิสัตว์และพระนางสิริมหามายาทรงพระสุบินนิมิต                                                         | ๘๘   |
| ๖. ประสูติพระราชกุมาร ณ สวนลุมพินีวัน                                                                                 | ๘๘   |
| ๗. พระเจ้าสุทโธทนะประกอบพระราชพิธีแรกนาขวัญ และพิธีอภิเษกสมรส<br>เจ้าชายสิทธัตถะกับพระนางพิมพา                        | ๘๙   |
| ๘. พุทธประวัติตอนพบเทวทูตสี่ เสด็จออกมหาภิเนษกรรม และตัดพระเมาลี                                                      | ๘๙   |
| ๙. พุทธประวัติตอนพระอินทร์ทรงพิณสามสาย นางสุชาดากวนข้าวทิพย์ถวาย<br>ทรงลอยถาด ถิถามารย้วยวน                           | ๙๐   |
| ๑๐. พุทธประวัติตอนมารผจญ                                                                                              | ๙๐   |
| ๑๑. พระพุทธเจ้าทรงเสวยวิมุตติสุข                                                                                      | ๙๑   |
| ๑๒. พุทธประวัติตอนปฐมเทศนาเสด็จโปรดพระปัญจวัคคีย์                                                                     | ๙๑   |
| ๑๓. เสด็จโปรดเจ้าชายแห่งแคว้นโกศลและยสกุลบุตร                                                                         | ๙๒   |
| ๑๔. พระอินทร์ถวายหิน และเสด็จโปรดอุรุเวลากัสสปะชฎิลดาบส                                                               | ๙๒   |
| ๑๕. พระพุทธเจ้าเสด็จโปรดชฎิลผู้น้อง และเสด็จกรุงลงกาทำราบเหล่ายักษ์                                                   | ๙๓   |
| ๑๖. พระพุทธเจ้าเนรมิตปราสาทแต่งองค์อย่างกษัตริย์โปรดพระยาชมพูบดี                                                      | ๙๓   |
| ๑๗. พระเจ้าพิมพิสารเสด็จเข้าเฝ้าพระพุทธองค์                                                                           | ๙๔   |
| ๑๘. ท้าวชมพูบดีหักยอดปราสาทของพระเจ้าพิมพิสาร                                                                         | ๙๔   |
| ๑๙. เสด็จระงับเหตุวิวาทระหว่างพระญาติเรื่องแย่งน้ำทำกสิกรรม                                                           | ๙๕   |
| ๒๐. เสด็จโปรดพระพุทธบิดา และถวายพระเพลิงพระพุทธบิดา                                                                   | ๙๕   |
| ๒๑. พระเจ้าพิมพิสารโปรดถวายเวฬุวันมหาวิหารให้เป็นที่พักของพระพุทธองค์และ<br>พระสาวก                                   | ๙๖   |
| ๒๒. ล้างกนิครณิไต้ตอบธรรมกับพระพุทธองค์ และพระติสสะเถระนิพพาน                                                         | ๙๖   |
| ๒๓. พระเวทหัทยุงพระเจ้าอชาตศัตรูปล่อยช้างทำร้ายพระพุทธองค์ นางกัญจมาณวิกา<br>ใส่ไคร้พระพุทธองค์ และเสด็จโปรดองคุลีมาล | ๙๗   |
| ๒๔. เสด็จโปรดพระพุทธรูปมารดาบนสวรรค์ดาวดึงส์ แสดงยมกปาฏิหาริย์<br>และปราบพญานาคนนโทปนันท                              | ๙๗   |

|       |                                                                                                      |     |
|-------|------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| ๒๕.   | เสด็จลงจากดาวดึงส์ด้วยปาฏิหาริย์ทำให้นรกสวรรค์และมนุษย์ได้มองเห็นกันและกัน                           | ๙๘  |
| ๒๖.   | พระโมคคัลลานะนิพนพาน                                                                                 | ๙๘  |
| ๒๗.   | พระสารีบุตรนิพนพาน และเสด็จโปรดอาฬวกะยักษ                                                            | ๙๙  |
| ๒๘.   | พระนางพิมพาภิษุณีนิพนพาน และเรื่องของนางมาคัณทียา กับนางสามาวดี                                      | ๙๙  |
| ๒๙.   | พระพุทธองค์เทศนาโปรดกษัตริย์ลิจฉวี                                                                   | ๑๐๐ |
| ๓๐.   | พระพุทธองค์ทรงพระประหาร พญามารทูลเตือนเสด็จสู่นิพนพาน<br>กษัตริย์ลิจฉวีรับสั่งจัดถวายภัตตาหารบิณฑบาต | ๑๐๐ |
| ๓๑.   | เรื่องของพระราหุลออกบวช และเสด็จสู่นิพนพาน                                                           | ๑๐๑ |
| ๓๒.   | ปัจฉิมบิณฑบาต นายจุนทะนิมนต์พระพุทธเจ้าเสวยภัตตาหารสุกรมัทวะ                                         | ๑๐๑ |
| ๓๓.   | ปัจฉิมสาวกและเสด็จปรินิพนพาน                                                                         | ๑๐๒ |
| ๓๔.   | พระมหากัสสปะเดินทาง และพระอานนท์แจ้งข่าวปรินิพนพาน                                                   | ๑๐๒ |
| ๓๕.   | ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ และโศกพราหมณ์แบ่งพระบรมธาตุ                                                 | ๑๐๓ |
| ๓๖.   | พระอุโบสถวัดราชสิทธิาราม                                                                             | ๑๐๔ |
| ๓๗.   | ภาพพุทธประวัติมารผจญในพระอุโบสถวัดราชสิทธิาราม                                                       | ๑๐๔ |
| ๓๘.   | ภาพไตรภูมิด้านหลังพระประธานในพระอุโบสถวัดราชสิทธิาราม                                                | ๑๐๕ |
| ๓๙.   | ภาพอมรโคยานทวีปและชมพูทวีป ส่วนหนึ่งของภาพไตรภูมิ                                                    | ๑๐๕ |
| ๔๐.   | ภาพอุตรกุรุทวีปและบุรพวิเทหทวีป ส่วนด้านล่างเป็นภาพพระภิกษุให้น้ำเปรต<br>ส่วนหนึ่งของภาพไตรภูมิ      | ๑๐๖ |
| ๔๑ ก. | ภาพอบายภูมิและสัตว์ในขุมนรก ส่วนหนึ่งของภาพไตรภูมิ                                                   | ๑๐๖ |
| ๔๑ ข. | สภาพของเปรตและสัตว์นรกที่ถูกแรงจิกกิน ส่วนหนึ่งของภาพไตรภูมิ                                         | ๑๐๗ |
| ๔๑ ค. | ภาพการทรมานส่วนหนึ่งของภาพไตรภูมิ                                                                    | ๑๐๗ |
| ๔๒.   | ภาพพุทธประวัติตอนเทพทูลเชิญ และพิธีอภิเษกสมรสพระเจ้าสุทโธทนะ<br>กับพระนางสิริมหามายา                 | ๑๐๘ |
| ๔๓.   | ภาพพุทธประวัติตอนเจ้าชายสิทธัตถะทรงพบเทวทูตทั้งสี่ และเสด็จหนีออกบรรพชา                              | ๑๐๘ |
| ๔๔.   | พุทธประวัติตอนตัดพระเมาลี และพระอินทร์ทรงพินสามสาย                                                   | ๑๐๙ |
| ๔๕.   | ภาพเหล่าเทพมาชุมนุมขึ้นชมพระพุทธองค์ภายหลังทรงชนะมาร                                                 | ๑๐๙ |
| ๔๖.   | ภาพพุทธประวัติตอนเสด็จโปรดพระญาติวงศ์                                                                | ๑๑๐ |
| ๔๗.   | ภาพพุทธประวัติตอนโปรดพระพุทธมารดาและเสด็จดับขันธปรินิพนพาน                                           | ๑๑๐ |
| ๔๘.   | พุทธประวัติตอนโศกพราหมณ์แบ่งพระบรมธาตุแก่เหล่ากษัตริย์                                               | ๑๑๑ |
| ๔๙.   | พระเวสสันดรชาดก ภาพบนกัณฑ์ทศพรพระนางผุสดีขอพรพระอินทร์<br>ภาพล่างทศกัณฑ์พระเวสสันดรถูกขับออกจากเมือง | ๑๑๑ |
| ๕๐.   | พระเวสสันดรชาดกกัณฑ์วนประเวศน์ พระเวสสันดรเดินทางสู่เขาวงกต                                          | ๑๑๒ |
| ๕๑.   | พระเวสสันดรชาดกกัณฑ์มหาพน                                                                            | ๑๑๒ |
| ๕๒.   | พระเวสสันดรชาดกกัณฑ์มัทรีและกัณฑ์ลักกบรรพ                                                            | ๑๑๓ |

|       |                                                                                                                                                         |     |
|-------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| ๕๓.   | พระเวสสันดรชาดกกัณฑ์มหาพรต ภาพขบวนเสด็จพระเจ้าสุทนต์ไปรับพระเวสสันดร                                                                                    | ๑๑๓ |
| ๕๔.   | พระเวสสันดรชาดกกัณฑ์กษัตริย์ เป็นภาพของหกกษัตริย์อยู่พร้อมหน้ากัน                                                                                       | ๑๑๔ |
| ๕๕.   | พระอุโบสถวัดดุสิตาราม                                                                                                                                   | ๑๑๕ |
| ๕๖.   | ภาพमारผจญในพระอุโบสถวัดดุสิตาราม                                                                                                                        | ๑๑๕ |
| ๕๗ ก. | ภาพไตรภูมิด้านหลังพระประธานในวัดดุสิตาราม                                                                                                               | ๑๑๖ |
| ๕๗ ข. | ภาพลายเส้นแสดงภาพไตรภูมิในพระอุโบสถวัดดุสิตาราม                                                                                                         | ๑๑๗ |
| ๕๘.   | ภาพแม่น้ำสี่สายไหลออกมาจากปากสัตว์สี่ชนิด ส่วนหนึ่งของภาพไตรภูมิในวัดดุสิตาราม                                                                          | ๑๑๗ |
| ๕๙.   | ภาพพุทธประวัติในวัดดุสิตารามตอนพระนางสิริมหามายาประสูติพระราชกุมาร                                                                                      | ๑๑๘ |
| ๖๐.   | ภาพพุทธประวัติในวัดดุสิตารามตอนพินิจภิเษกสมรสเจ้าชายสิทธัตถะกับพระนางพิมพา ตอนล่างของภาพแสดงภาพวิถีชีวิตและบ้านเรือนในสมัยนั้น                          | ๑๑๙ |
| ๖๑.   | ภาพพุทธประวัติวัดดุสิตารามตอนพระพุทธองค์ทรงเสวยวิมุตติสุข                                                                                               | ๑๒๐ |
| ๖๒.   | ภาพพุทธประวัติวัดดุสิตารามตอนตปัสสะและภัลลิกะถวายข้าวก้อนและผงแด่พระพุทธเจ้า ด้านบนท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่เหาะเอาบาตรมาถวาย                                | ๑๒๑ |
| ๖๓ ก. | โทณพราหมณ์แบ่งพระบรมธาตุ พระอินทร์มาเอาพระทันตธาตุที่ซ่อนอยู่ในมวยผม                                                                                    | ๑๒๒ |
| ๖๓ ข. | ส่วนหนึ่งของภาพโทณพราหมณ์แบ่งพระบรมธาตุ                                                                                                                 | ๑๒๒ |
| ๖๔ ก. | ภาพเต็มในอบายภูมิด้านล่างของภาพไตรภูมิ                                                                                                                  | ๑๒๓ |
| ๖๔ ข. | ภาพพระมาลัยโปรดสัตว์นรก จิตรกรรมวัดดุสิตาราม                                                                                                            | ๑๒๓ |
| ๖๕.   | พระอุโบสถวัดทองธรรมชาติ                                                                                                                                 | ๑๒๔ |
| ๖๖ ก. | ภาพमारผจญส่วนทางด้านขวา                                                                                                                                 | ๑๒๔ |
| ๖๖ ข. | ภาพमारผจญในพระอุโบสถวัดทองธรรมชาติ                                                                                                                      | ๑๒๕ |
| ๖๗.   | ภาพไตรภูมิด้านหลังพระประธานในพระอุโบสถวัดทองธรรมชาติ                                                                                                    | ๑๒๕ |
| ๖๘.   | ภาพพุทธประวัติตอนเทพทูลเชิญ และพระราชพิธีอภิเษกสมรสพระเจ้าสุทนต์กับพระนางสิริมหามายาในวัดทองธรรมชาติ                                                    | ๑๒๖ |
| ๖๙.   | ภาพพุทธประวัติในวัดทองธรรมชาติพระนางสิริมหามายาประสูติพระราชกุมารและการทำนายพุทธลักษณะของพระกุมารสิทธัตถะทรงทำปาฏิหาริย์เสด็จขึ้นไปประทับบนเศียรของดาบส | ๑๒๖ |
| ๗๐.   | ภาพพุทธประวัติในวัดทองธรรมชาติพิธีอภิเษกสมรสระหว่างเจ้าชายสิทธัตถะกับพระนางพิมพา เจ้าชายพบเทวทูตสี่ ทรงทอดพระเนตร และเสด็จออกมหาภิเนษกรรม               | ๑๒๗ |
| ๗๑.   | ภาพพุทธประวัติในวัดทองธรรมชาติตอนตัดพระเมาลี พระอินทร์ทรงพินสามสายนางสุชาดาถวายข้าวทิพย์ และทรงลอยถาดทอง                                                | ๑๒๗ |
| ๗๒.   | ภาพพุทธประวัติในวัดทองธรรมชาติตอนโสถยิยะถวายพ่อนหง้า ธิติมารมายั่ววนเทพบุตรเทพธิดามาพ่อนรำถวาย เสวยวิมุตติสุข และตปัสสะภัลลิกะถวายข้าว                  | ๑๒๘ |

|       |                                                                                                                                                           |     |
|-------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| ๗๓.   | ภาพพุทธประวัติในวัดทองธรรมชาติดอนท้าวสัหมันต์พรหมและเหล่าเทพทูลอารานา<br>พระพุทธรองค์ให้แสดงธรรมโปรดสัตว์                                                 | ๑๒๘ |
| ๗๔.   | ภาพพุทธประวัติในวัดทองธรรมชาติดอนเสด็จโปรดพระนางพิมพา พระราหุล<br>และแสดงปาฏิหาริย์โปรดพระญาติ                                                            | ๑๒๙ |
| ๗๕.   | ภาพพุทธประวัติในวัดทองธรรมชาติดอนแสดงธรรมโปรดพุทธมารดา และภาพตอน<br>เสด็จลงจากสวรรค์ดาวดึงส์มีกษัตริย์และชาวเมืองสัณทิสมาถวายการต้อนรับ                   | ๑๒๙ |
| ๗๖ ก. | ภาพพุทธประวัติในวัดทองธรรมชาติดอนปัจฉิมสาวก พระมหากัสสปะพบอาชีวก<br>ถือดอกกมถารพและถวายพระเพลิง ภายในภาพประกอบด้วยงานพิธีมหรสพและ<br>การละเล่นประเภทต่างๆ | ๑๓๐ |
| ๗๖ ข. | ภาพขยายการเล่นเชิดหุ่นในงานมหรสพ มีกลุ่มผู้คนมามุงดู                                                                                                      | ๑๓๐ |
| ๗๗.   | ภาพพุทธประวัติในวัดทองธรรมชาติเป็นภาพงานพิธีสมโภชพระบรมธาตุ มีภาพพระ<br>มหาธาตุเจดีย์สี่เหลี่ยมย่อมุมและภาพงานมหรสพสมโภชต่างๆ                             | ๑๓๑ |
| ๗๘.   | ภาพพุทธประวัติในวัดทองธรรมชาติดอนโศภนพราหมณ์แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ<br>แก่เหล่ากษัตริย์                                                                     | ๑๓๑ |
| ๗๙ ก. | สภาพบ้านเรือนห้องแถวและชีวิตผู้คนในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดทองธรรมชาติ                                                                                        | ๑๓๒ |
| ๗๙ ข. | สภาพบ้านเรือนห้องแถวและชีวิตผู้คนในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดทองธรรมชาติ                                                                                        | ๑๓๒ |
| ๘๐.   | พระอุโบสถวัดสุวรรณาราม                                                                                                                                    | ๑๓๓ |
| ๘๑.   | ภาพमारผจญในพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม                                                                                                                         | ๑๓๓ |
| ๘๒.   | ภาพพุทธประวัติตอนแสดงยมกปาฏิหาริย์ ส่วนหนึ่งของภาพไตรภูมิในวัดสุวรรณาราม                                                                                  | ๑๓๔ |
| ๘๓ ก. | ภาพไตรภูมิบริเวณด้านหลังพระประธานในพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม                                                                                                 | ๑๓๔ |
| ๘๓ ข. | ลายเส้นภาพไตรภูมิในวัดสุวรรณาราม                                                                                                                          | ๑๓๕ |
| ๘๔.   | ภาพเรื่องเตมีย์ชาดกเป็นตอนพระเตมีย์ยกราชรถ และสร้างทำเป็นคนง่อยเปลี้ย                                                                                     | ๑๓๕ |
| ๘๕.   | ภาพเต็มเรื่องมหาชนกชาดกในวัดสุวรรณาราม                                                                                                                    | ๑๓๖ |
| ๘๖.   | ภาพเรื่องสุวรรณสามชาดก มีภาพสำคัญคือท้าวทิลกภัทราชนำนครไปถูก<br>สุวรรณสาม                                                                                 | ๑๓๖ |
| ๘๗.   | ภาพเรื่องเนมิราชชาดก เป็นภาพพระเนมิราชเที่ยวชมเมืองสวรรค์และเมืองนรก                                                                                      | ๑๓๗ |
| ๘๘.   | ภาพเรื่องมโหสถชาดก ภาพการสัประยุทธ์ระหว่างพระเจ้าจุลนีพรหมทัตกับ<br>พระเจ้าวิเทหะ                                                                         | ๑๓๗ |
| ๘๙ ก. | ภาพเต็มเรื่องภริยัตตชาดก                                                                                                                                  | ๑๓๘ |
| ๘๙ ข. | ภาพอาลัยพายุซุ่มในพุ่มไม้เพื่อจับภริยัตตพญานาค                                                                                                            | ๑๓๘ |
| ๙๐.   | ภาพบนเรื่องพระพรหมนารถชาดก ภาพใหญ่เรื่องจันทกุมารชาดก                                                                                                     | ๑๓๙ |

|       |                                                                                                                                                                             |     |
|-------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| ๙๑ ก. | วีรุธชาดก ภาพปูนฉาผนังหลอมวชิรบัณฑิตจับหางม้าแล้วพาเหาะ                                                                                                                     | ๑๓๙ |
| ๙๑ ข. | ภาพปูนฉาผนังหลอมวชิรบัณฑิตให้ตกหน้าผา                                                                                                                                       | ๑๔๐ |
| ๙๒.   | ภาพพระเวสสันดรชาดก กัณฑ์ทศพร                                                                                                                                                | ๑๔๐ |
| ๙๓.   | ภาพพระเวสสันดรชาดก กัณฑ์ทศพร                                                                                                                                                | ๑๔๑ |
| ๙๔.   | พระเวสสันดรชาดก เหตุการณ์ในทวนกัณฑ์ พระเวสสันดรถูกขับออกจากเมือง                                                                                                            | ๑๔๑ |
| ๙๕.   | พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์วนประเวศน์ พระเวสสันดรเดินทางสู่เขาวงกตและบรรณศาลาที่ประทับของพระเวสสันดร                                                                              | ๑๔๒ |
| ๙๖ ก. | พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์ชูชก                                                                                                                                                   | ๑๔๒ |
| ๙๖ ข. | พ่อแม่ของนางอมิตตดา ส่วนหนึ่งของภาพกัณฑ์ชูชก                                                                                                                                | ๑๔๓ |
| ๙๖ ค. | ชูชกพาเรือพานางอมิตตดากลับเรือน                                                                                                                                             | ๑๔๓ |
| ๙๖ ง. | นางอมิตตดาถูกเพื่อนบ้านรุมทำร้าย                                                                                                                                            | ๑๔๔ |
| ๙๖ จ. | วิถีชีวิตของคนไทยที่ผูกพันกับแม่น้ำลำคลอง ในภาพมีคนจีนพาเรือขายของ                                                                                                          | ๑๔๔ |
| ๙๗.   | พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์จุลพล และกัณฑ์มหาพน                                                                                                                                    | ๑๔๕ |
| ๙๘.   | พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร กัณฑ์มัทรี และกัณฑ์ลักขณบรรพ                                                                                                                     | ๑๔๕ |
| ๙๙.   | พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน                                                                                                                                                  | ๑๔๖ |
| ๑๐๐.  | พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน ตอนยกขบวนเสด็จไปรับพระเวสสันดรกลับนคร                                                                                                            | ๑๔๖ |
| ๑๐๑.  | พระเวสสันดรชาดก กัณฑ์ฉกษัตริย์                                                                                                                                              | ๑๔๗ |
| ๑๐๒.  | ภาพพุทธประวัติวัดสุวรรณาราม เป็นภาพขบวนเสด็จของพระนางสิริมหามายา และภาพตอนเจ้าชายสิทธัตถะทรงตัดพระเมาลี                                                                     | ๑๔๗ |
| ๑๐๓.  | ภาพพุทธประวัติวัดสุวรรณาราม เป็นภาพเจ้าชายสิทธัตถะทรงพบเทวทูตทั้งสี่ ภาพทรงทอดพระเนตรพระนางพิมพา พระราหุลกุมารและเหล่าข้าราชบริพาร และภาพเสด็จออกมหาภิเนษกรรมมีมารมาขัดขวาง | ๑๔๘ |
| ๑๐๔.  | พระวิหารและพระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม                                                                                                                                      | ๑๔๙ |
| ๑๐๕.  | พระศรีศากยมุนีและจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารวัดสุทัศน์                                                                                                                         | ๑๕๐ |
| ๑๐๖.  | บรรยากาศภายในพระอุโบสถวัดสุทัศน์                                                                                                                                            | ๑๕๐ |
| ๑๐๗.  | ภาพไตรภูมิบนเสาศาภายในวิหารวัดสุทัศน์ตั้งแต่ ๑ ถึงต้นที่ ๔                                                                                                                  | ๑๕๑ |
| ๑๐๘.  | ภาพไตรภูมิบนเสาศาภายในพระวิหารวัดสุทัศน์ตั้งแต่ ๕ ถึง ๘                                                                                                                     | ๑๕๒ |
| ๑๐๙.  | จิตรกรรมบนเสาดั้งที่ ๑ เป็นภาพของเหล่าอสูรในอสูรพิภพส่วนหนึ่งของภาพไตรภูมิ                                                                                                  | ๑๕๓ |
| ๑๑๐.  | จิตรกรรมบนเสาดั้งที่ ๕ เป็นภาพของนรกภูมิ มีภาพสัตว์นรกกำลังถูกทรมาน                                                                                                         | ๑๕๔ |
| ๑๑๑.  | จิตรกรรมบนเสาดั้งที่ ๘ เป็นภาพหนึ่งในสี่ทวีปอันที่อยู่ของมนุษย์                                                                                                             | ๑๕๕ |
| ๑๑๒.  | จิตรกรรมบนเสาดั้งที่ ๘ แสดงทวีปมนุษย์และเรื่องพระเจ้าลัทธิมหัศจรรย์ราชผู้ครองทวีปทั้งสี่                                                                                    | ๑๕๕ |
| ๑๑๓.  | ภาพจิตรกรรมบนผนังคอสองด้านทิศตะวันออก บนเสาดั้งที่ ๒ มีภาพราหูอมจันทร์ และภาพบนเสาดั้งที่ ๓                                                                                 | ๑๕๕ |

|                                                                         |     |
|-------------------------------------------------------------------------|-----|
| ๑๑๔. ภาพจิตรกรรมบนผนังคอสองด้านทิศตะวันตกและบนเสาด้านที่ ๕              | ๑๕๖ |
| ๑๑๕. ภาพเรื่องพระปัจเจกพุทธเจ้าในพระอุโบสถวัดสุทัศน์ เป็นภาพบนผนังที่ ๒ | ๑๕๗ |
| ๑๑๖. ภาพเรื่องพระปัจเจกพุทธเจ้าในพระอุโบสถวัดสุทัศน์ เป็นภาพบนผนังที่ ๓ | ๑๕๗ |
| ๑๑๗. ภาพเรื่องพระปัจเจกพุทธเจ้าในพระอุโบสถวัดสุทัศน์ เป็นภาพบนผนังที่ ๓ | ๑๕๘ |
| ๑๑๘. ภาพพระปัจเจกพุทธเจ้าในพระอุโบสถวัดสุทัศน์ เป็นภาพบนผนังที่ ๑๑      | ๑๕๘ |
| ๑๑๙. ภาพสถานที่ประทับของเหล่าพระปัจเจกพุทธเจ้า ภาพบนผนังที่ ๓๐          | ๑๕๙ |
| ๑๒๐. บริเวณวัดพระเชตุพน                                                 | ๑๖๐ |
| ๑๒๑. พระอุโบสถวัดพระเชตุพน                                              | ๑๖๐ |
| ๑๒๒. ภายในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมากร               | ๑๖๑ |
| ๑๒๓. พระวิหารพระพุทธรูปไสยาสน์วัดพระเชตุพน                              | ๑๖๑ |
| ๑๒๔. พระพุทธรูปไสยาสน์ในพระวิหารวัดพระเชตุพน                            | ๑๖๒ |
| ๑๒๕. ภาพพระอาทิตย์บนผนังมุขโถงด้านหน้าพระอุโบสถวัดพระเชตุพน             | ๑๖๒ |
| ๑๒๖. ภาพพระจันทร์บนผนังมุขโถงด้านหน้าพระอุโบสถวัดพระเชตุพน              | ๑๖๓ |
| ๑๒๗. ภาพเรื่องพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ                               | ๑๖๓ |
| ๑๒๘. ภาพเรื่องพระปณิโกลการทวาชะ                                         | ๑๖๔ |
| ๑๒๙. ภาพเรื่องพระอนุรุทธะ                                               | ๑๖๔ |
| ๑๓๐. ภาพเรื่องพระปุลณมิตตานีบุตร                                        | ๑๖๕ |
| ๑๓๑. ภาพเรื่องพระสุภูติ                                                 | ๑๖๕ |
| ๑๓๒. ภาพเรื่องพระเรวตขทรวนิยะ                                           | ๑๖๖ |
| ๑๓๓. ภาพเรื่องพระกัณฑาเรวตะ                                             | ๑๖๖ |
| ๑๓๔. ภาพเรื่องพระโสณโกฬวิสะ และพระโสณกุฏิกัณณะ                          | ๑๖๗ |
| ๑๓๕. ภาพเรื่องพระสีลี และพระวักลี                                       | ๑๖๗ |
| ๑๓๖. ภาพเรื่องพระทัฬหาลลบุตร                                            | ๑๖๘ |
| ๑๓๗. ภาพเรื่องพระกุมารกัสสปะ และพระมหาโกฏิฐิตะ                          | ๑๖๘ |
| ๑๓๘. ภาพเรื่องพระปลันทวิจนะ และพระพาหิยทารุจิริยะ                       | ๑๖๙ |
| ๑๓๙. ภาพเรื่องพระมหากปิลเถระ                                            | ๑๖๙ |
| ๑๔๐. ภาพเรื่องพระสาครเถระ และพระราธเถระ                                 | ๑๗๐ |
| ๑๔๑. ภาพเรื่องพระอานันทเถระ และพระอรุเวลากัสสปะ                         | ๑๗๐ |
| ๑๔๒. ภาพเรื่องพระนันทกะเถระ และพระนันทสากยเถระ                          | ๑๗๑ |
| ๑๔๓. ภาพเรื่องพระโมฆราชเถระ                                             | ๑๗๑ |

หมายเหตุ: ตัวอักษร (ก. ข. ค. ง. และ จ.) ที่อยู่ท้ายเลขภาพที่ ๔๑, ๕๗, ๖๓, ๖๔, ๖๖, ๗๖, ๗๙, ๘๓, ๘๔, ๙๑, ๙๖ หมายถึงภาพขยายจากส่วนของภาพแรกที่มาก่อน เช่น ภาพที่ ๔๑ ข. หมายถึงภาพขยายจากส่วนของภาพที่ ๔๑ ก. เป็นต้น